

חוקר לב ובוחן כליות

מים ראשונים: כבר נדרשנו בפרשה זו להפטרות השבת מספר ירמיהו בדברינו [והיה כעץ שתול על פלגי מים](#). שם ציינו שהקשר של ההפטרות לפרשה הוא בהקבלה של הברכות והקללות שבפרשה עם "ברוך הגבר" ו"ארור הגבר" של ירמיהו, הגם שיש ביניהם הבדל עקרוני חשוב. התורה בפרשה, מדברת על "אם תשמעו" ו"אם לא תשמעו" ברמת הציבור וכלל האומה, והעונש: גלות וחורבן לאומיים, הוא בהתאם. ירמיהו מדבר על רמת הפרט, על האדם הצדיק או הרשע, שבסופו של דבר יקבל את המגיע לו, לטוב או לרע.¹ הפעם אנחנו מבקשים להמשיך ולדרוש בהפטרות במוטיב שהקב"ה הוא 'חוקר לב ובוחן כליות' שיודע מה בלבם של הצדיק והרשע. ללמדך, שמה שאנחנו רואים בעיני הברשע שלנו, וחושבים שאנחנו יודעים מי הוא צדיק ומי הוא רשע, מי זכאי לגמול טוב ומי לעונש, אינו תמיד נכון. כך או כך, נושא שכר ועונש, ברמת הכלל והפרט היה ונותר מהתעלמות הקשות של האמונה הדתית ואולי גם של המוסר הכלל-אנושי.

עֶקֶב הַלֵּב מִכָּל וְאֵנֶשׁ הוּא מִי יִדְעֶנּוּ: אֲנִי ה' חֹקֵר לֵב בְּחֹן כְּלִיּוֹת וְלִתְּת לְאִישׁ כְּדַרְכֵּי כִפְרֵי מַעַלְלָיו" (ירמיהו יז ט-י).

וְה' צָבָאוֹת שֹׁפֵט צֶדֶק בְּחֹן כְּלִיּוֹת וְלֵב אֲרָאָה נִקְמָתָךְ מֵהֵם כִּי אֶלֶיךָ גְּלִיתִי אֶת־רִבִּי: (ירמיהו יא כ).

בראשית רבה סה יב, פרשת תולדות

"הנה נא זקנתי לא ידעתי יום מותי". תני: שבעה דברים מכוסים מבני אדם ואילו הן: יום המיתה ויום הנחמה ועומק הדין ואין אדם יודע במה משתכר⁴ ואינו יודע מה בלבו שלחבירו, ואין יודע מה בעוברת שלאשה,⁵ ומלכות הרשעה אימתי נופלת. יום המיתה שכתוב: "כי לא ידע האדם את עתו" (קהלת ט יב), יום הנחמה שכתוב: "אני יי" בעתה אחישנה" (ישעיה ס כב), עומק הדין שכתוב: "כי המשפט לאלהים הוא" (דברים א יז), ואין אדם יודע במה משתכר שכתוב: "זו מתת אלהים הוא" (קהלת ה יח), ואין אדם יודע מה בלב חבירו שכתוב: "אני יי" חקר לב בוחן כליות וגו' " (ירמיהו יז י), ואין אדם יודע מה בעובר האשה שכתוב: "כעצמים בבטן המלאה" (קהלת יא ה), ומלכות הרשעה אימתי נופלת שכתוב: "כי יום נקם בלבי" (ישעיה סג ד).⁶

מדרש תהלים (שומר טוב; בובר) מזמור יד

"למנצח לדוד אמר נבל בלבו אין אלהים" [יד א]. זהו שאמר הכתוב: "אני ה' חוקר לב ובוחן כליות" (ירמיהו יז י). למה הוא מזכיר את הלב ואת הכליות מכל האיברים? אלא העינים הולכים אחר הלב, כמה דאת אמר: "אחרי לבבכם ואחרי עיניכם" (במדבר טו לט), וכן האזנים ורמ"ח האיברים הולכים אחר הלב, והלב גומר את המחשבה. בעצת הכליות, לפיכך אינו מזכיר בפסוק אלא לב וכליות בלבד.⁷ והקב"ה חוקר את הלב ובוחן את

¹ הוא ירמיהו שגם קילל את יום היוולדו הוא: "ארור היום אשר ילדתי בו יום אשר ילדתיני אמי אל יהי ברוך" (ירמיהו כ יד) ובכך, אפשר שהקדים דברי בית שמאי שנוח לו לאדם שלא נברא משנברא (עירובין יג ע"ב).

² פסוקים אלה הם המשך ישיר וצמודים לפסוקים: "ארור הגבר אשר יבטח באדם וכו', ברוך הגבר אשר יבטח בה' ... והיה כעץ שתול על־מים ועל־יובל ישלח שָׁרְשָׁיו וכו'". ראה שם במקור בירמיהו. כאילו שירמיהו אומר: אכן, יש ארור ויש ברוך, יש אדם או מעשה רעים ויש טובים, אבל מי הוא שיחרוץ משפט? מי הוא אשר יודע אל נכון מי או מה טוב ומי או מה רע? רק חוקר כליות ולב.

³ אזכור נוסף של ביטוי דומה, אולי הביטוי הנפוץ מכולם: "בוחן כליות ולב" נמצא גם הוא בירמיהו, כאן בהיבט אישי ביותר, המבטא את רדיפתו בידי אלה שקצו בתוכחותיו ונבואותיו הקשות. עד כמה שמצאנו, ירמיהו הוא הספר שמחדש ביטויים אלה: בוחן כליות וחוקר לב. ראה עוד בפרק יב פסוק ג: "ואתה ה' ידעתי תראני ובחנת לבי אתך", וכן בירמיהו בפרק כ פסוק יב: "וה' צבאות בוחן צדיק ראיה כליות ולב". בעקבותיו הולך ספר תהלים (או שמה קדם לו?), בפרק ז פסוק י: "... ובחן לבות וכליות אלהים צדיק". ראה גם תהלים יז ג: "בחנת לבי פקדת לילה" וכן משלי יז ג: "מצרף לקסף וכור לזהב ובחן לבות ה'". ואולי קדמה לכולם דבורה בשירתה: "גדלים חקקי לב ... גדולים חקרי לב" (שופטים ה טו-טז). מה שחקוק על הלב, רק חוקר כליות ולב יודע.

⁴ מה פרנסתו.

⁵ מעניין מה היו חז"ל אומרים על האולטראסאונד של מינו.

⁶ ראה מדרש זה גם בקהלת רבה יא א על הפסוק בקהלת יא ה: "כִּאֲשֶׁר אֵינְךָ יוֹדֵעַ מֵהַ דֶּרֶךְ הַרוּחַ כְּעֶצְמִים בְּבֶטֶן הַמְּלֵאָה כִּכָּה לֹא יוֹדֵעַ אֶת מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֶת הַכֹּל". שם "מלכות הרשעה" נזכרת בשמה: "אדום". נראה שחלק מהדברים המכוסים מהאדם והידועים רק לבוחן כליות ולב, טוב שכך הם, כמו היום בו ייפרד האדם מהעולם הזה ואולי גם טוב שלא נדע מה בדיוק בראשו של אדם אחר כולל חברינו. והדברים גם קשורים להלכה ממש, בדין ערבות האדם איש לרעהו שיש לה גבול, כפי שהרחבנו לדון בדברינו [כל ישראל ערבים זה לזה](#) בפרשה בה אנו עומדים (בחוקות), וכמו כן בדין שאין נענשים על הנסתרות כפי שהרחבנו לדון בדברינו [הנסתרות והנגלות](#) בפרשת ניצבים.

⁷ על הכליות היועצות לא הספקנו לחקור וכל היודע מדוע דווקא הכליות, אנא יחיש שמועתו הטובה אלינו.

הכליות ... הרשעים אמרו בלבם: אנו חורשין בלבנו כביכול אין הקב"ה יודע מה בלבנו. אמר להם הקב"ה: ממני אתם מטמינים? ... אמר ר' לוי: למה הדבר דומה? לארכיטקטון שבנה מדינה ועשה בה מטמוניות ומחבואות וחדרים ולבסוף נעשה שלטון.⁸ בא ליתפס את הליסטין שבעיר, והיו בורחין ומטמינין עצמן בתוך אותן המחבואות. אמר להן: שוטים, מלפני אתם מטמינין? ואני הוא שבניתי את המדינה, ואני הוא שמכיר כל מטמוניות, ומוצאן ומובאן של מחבואות יותר מכם. כך אמר הקב"ה לרשעים: שוטים, מפני מה אתם מטמינים הרשע בלבבכם? אני הוא שבניתי את האדם, ואני יודע כל חדרים ומטמוניות שבו ... אמר ר' ירמיה:⁹ מה דכתיב "עקוב הלב מכל ואנוש הוא מי ידענו" (ירמיה יז ט), וכתוב בתריה: "אני ה' חוקר לב בוחן כליות" (שם שם י) - אני הוא שמחפש את הלבבות,¹⁰ ובוחן את הכליות, ומגלה את הנסתרות.¹¹

מסכת דרך ארץ פרק המינין הלכה יב

המשקר על שותפו, ומי שאין מחזיר אבדה לבעלים, והמלוה את חברו על מנת ליטול ממנו ביתו או שדהו, והדר בנבלה עם אשתו,¹² והמוציא עליה עלילות דברים כדי לגרשה, עליהם הכתוב אומר: "אני ה' חקר לב בחן כליות."¹³

שמות רבה יד ג, פרשת בא

חושך למה הביא עליה? יתברך שמו של הקב"ה שאין לפניו משוא פנים והוא חוקר לב ובוחן כליות. לפי שהיו פושעים בישראל שהיה להן פטרונין מן המצריים והיה להן שם עושר וכבוד ולא היו רוצים לצאת. אמר הקב"ה: אם אביא עליהן מכה בפרהסיא וימותו יאמרו המצריים כשם שעבר עלינו כך עבר עליהן לפיכך הביא על המצריים את החשך ג' ימים כדי שיהיו קוברין מתייהם ולא יהיו רואין אותן שונאיהם ויהיו משבחין להקב"ה על כך.¹⁴

פסיקתא רבתי (איש שלום) פסקא מב - וה' פקד את שרה

אמר הקב"ה: איני מקפח שכר כל ברייה. אף על פי שלא חשבו בנות לוט מחשבה יפה, אלא אני יודע את הלבבות: "אני ה' חוקר לב ובוחן כליות" (ירמיה יז י), לפיכך, כשהוא בא לרחוקם, ריחק את עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואביות, אמרו המלאכים: ריבונו של עולם, אילו הולכות ישינות עם אביהן בעילה אחת ומעמידות ממזרים בעולם. והצדיק הזה מצטער כל השנים הללו! בדין הוא שיפקד: "וה' פקד את שרה כאשר אמר".¹⁵

⁸ הארכיטקט נעשה גם השליט. ולגבי הנמשל יש לחקור ...

⁹ לא יכול היה להימצא שם דרשן מתאים יותר לדרוש את הפסוקים להלן מספר ירמיהו.

¹⁰ אולי גם חושף, לא רק מחפש.

¹¹ ראה מקבילה למדרש זה ולמשל הארכיטקט, במדרש במדבר רבה ט א בפרשת סוטה: "ממני אתם מסתירים את עצמכם? והלא ... אני בראתי אתכם ועשיתי אתכם מחילים מחילים אלו הלבבות והכליות ואתם שוכחין אותי ומשקרין בי כי איני רואה ואיני יודע מעשיכם?". הדברים נסתרים מבני האדם כפי שראינו במדרש הראשון ואין אדם יודע לא רק מה בלבו של חברו, אלא גם מה חברו עושה איש שם במסתרים. אבל אם האדם סבור שאין מי שרואה את מעשיו (המכוערים) במחבואות ובמסתרים, ובכללם מסתרי הלב, הארכיטקט שברא את העולם - יודע גם יודע. והכל מהפסוקים בהפטר. לב אנוש הוא אכן עקוב ואנוש לפרקים ומי ידענו? אבל חוקר לב ובוחן כליות יודע גם יודע. כמו הסיפור החסידי על העגלון שהיה מקלל ומתנהג באופן לא נאות והרבי שישב לידו אמר לו: רואים, שומעים. והוא תמה? מי רואה ומי שומע? הצביע הרבי כלפי מעלה ואמר: שם למעלה ...

¹² בנבלות ובנבזות, חיים של חוסר הגינות ויושר.

¹³ כאן נראה שאנחנו מתחברים לנושא של 'דיני שמים'. כל אותם מקרים שבית דין של בני אדם לא יכול לשפוט, כי הדברים נעשו בסתר ואין ראיות גלויות, כל הדינים שחז"ל מכנים: 'פטור בדיני אדם וחייב בדיני שמים'. (ראה בבא קמא פרק ו משנה ד). או גם הדין של "מי שפרע מאנשי דור המבול ומדור הפלגה הוא עתיד להפרע ממי שאינו עומד בדבור" (בבא מציעא פרק ד משנה ב). כל העושים מעשיהם במסתור או ברמאות גבולית, ידע שיש מי שרואה ויודע. אגב, הביטוי "עליהם הכתוב אומר" מצוי שם בהמשך הפרק לשני הכיוונים. במקרים דומים של מעשים גבוליים שעונשם יבוא לא ע"י בית דין, כגון: "עוצרי פירות, ומפקיעי שערים, ומקטיני איפה, ומגדילי השקל, ומלוי ברבית, עליהם הכתוב אומר נשבע ה' בגאון יעקב אם אשכח לנצח כל מעשיהם", אבל גם לטובה, ששכרם יבוא למעלה ומדרכי החיים, כגון: "בעלי אמנה, ומכסי רזים, ומשיבי פקדון, ומחזירי אבדה, עליהם הכתוב אומר עיני בנאמני ארץ לשבת עמד".

¹⁴ להלן נראה שבוחן כליות ולב יודע גם לסלוח ולמחול, אבל כאן אולי שיא הענישה. לא מכת חושך על המצרים על מנת שבני ישראל יוכלו לראות היכן כספם וזהבם (כדעה השנייה, ראה רש"י על מכת חושך, שמות פרק י), אלא על מנת לגמור חשבון פנימי בתוך עם ישראל. חשבון עם אלה שבשיא השעבוד היו 'מסודרים' והתרועעו עם פטרוני מצרים. גם להם ניתנה בעצם ההזדמנות לצאת, אבל הם בחרו להישאר במצרים.

¹⁵ מעשיהן של בנות לוט וודאי שאיננו "מחשבה יפה", אך חוקר כליות ולב יודע "שנתכוונו לשם מצוה" (נזיר כג ע"א), משום "שהיו סבורות שנתכלה העולם כדור המבול" (בראשית רבה נא ח). אפשר שהגנה זו על מעשיהן של בנות לוט היא בתחום של "עביהה לשמה", אפשר שיש כאן גם היחס לממזר שלא חטא (ראה דברינו [מעוות לא יוכל לתקון](#) בקהלת) ואפשר שיש כאן הגנה וסניגוריה

מדרש תנחומא (בובר) פרשת וירא סימן מא

"ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם". זה שאומר הכתוב: "מצרף לכסף וכור לזהב ובוהן לבות ה' " (משלי יז ג),¹⁶ "ויאמר קח נא", מיד: "וישכם אברהם בבוקר". הלך ובנה את המזבח, ונתן את יצחק למעלה מן המזבח, שנאמר: "ויעקד את יצחק בנו וישם אותו על המזבח ממעל לעצים" - מהו ממעל? מלמד שעשה המזבח מכוון כנגד כסא הכבוד, כמה דאת אמרת: "שרפים עומדים ממעל לו" (ישעיה ו ב).¹⁷

מדרש תנחומא (בובר) פרשת וירא סימן מו

"וישלח אברהם את ידו וגו' ", "ויקרא אליו מלאך ה' מן השמים וגו' ", "ויאמר אל תשלח ידך אל הנער וגו' " (בראשית כב יב). אמר לו:¹⁸ מי אתה? אמר לו: מלאך. אמר לו: הקב"ה אמר לי קח נא ואתה אומר אל תשלח. באותה שעה: "ויקרא מלאך ה' " ... כאדם שהוא בדרך רחוקה הולך עם חברו והניחו, והוא קורא לו חברי חברי, כך היה המלאך קורא אברהם אברהם, מה אתה עושה? ולמה אמר לו בוריותו? שהיה אברהם ממהר לשחטו. באותה שעה אמר אברהם לפני הקב"ה: ריבוננו של עולם, אדם מנסה לחבירו שאינו יודע מה בלבו של חברו. אתה, שאתה חוקר לבות וכליות, הייתה צריך לעשות לי כך? לא היה גלוי לפניך שאתה אומר שאקריב את בני ואני מזרז לשחטו בלב שלם? אמר לו הקב"ה להודיע לאומות העולם שלא על חנם בחרתי בך, שנאמר: "כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה וגו' " (בראשית כב יב).¹⁹

מסכת סנהדרין דף קז עמוד א

אמר רב יהודה אמר רב: לעולם אל יביא אדם עצמו לידי ניסיון, שהרי דוד מלך ישראל הביא עצמו לידי ניסיון ונכשל. אמר לפניו: ריבוננו של עולם, מפני מה אומרים, אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב ואין אומרים אלהי דוד? - אמר: אינהו מינסו לי, ואת לא מינסית לי, אמר לפניו: רבוננו של עולם, בחנני ונסני. שנאמר בחנני ה' ונסני וגו'. ... והיינו דכתיב בחנת לבי פקדת לילה צרפתיני בל תמצא זמתי בל יעבר - פי. אמר: איכו זממא נפל בפומיה דמאן דסני לי, ולא אמר כי הא מילתא.²⁰

על מוצאו של דוד המלך, ראה בראשית רבה נ י: "אמר רבי יצחק (תהלים פט) מצאתי דוד עבדי, היכן מצאתי אותו בסדום". אבל המלאכים אינם מרוצים וקובלים על חקר לב זה שמזכה את העושים לעבירה בהיריון ומתעלם מאברהם ושרה אשר מייחלים שנים כה רבות לפרי בטן.

¹⁶ רבו המדרשים על פסוק זה שהקב"ה צורף או מצרף את בריותיו. ראה גם הפסוק המקביל במשלי כז כא: "מצרף לקסף וכור לזהב וְאִישׁ לְפִי מְהַלְלוֹ". בוחן ליבות לפי מהללו (מעשיו) של האדם.

¹⁷ אצל בנות לוט הקב"ה יודע מה בלבן ומה הייתה מחשבתן לטובה, לקיומו של העולם, אבל אצל אברהם הקב"ה מבקש לבחון את לבו. יש לשים לב למילים "מצרף לכסף וכור לזהב" שמלמדות שהבחינה כאן היא שונה. בוחן לבבות אצל בנות לוט הוא מלשון ידיעה והסתכלות ואילו אצל אברהם הבחינה היא העמדה בניסיון, אולי בניסיון הקשה מכולם. לחיבור שני מדרשים אלה הקשורים בחקר כליות ולב, נוסף מדרש שלישי.

¹⁸ אברהם למלאך.

¹⁹ הזעקה של אברהם: למה אתה הקב"ה צריך לבחון את בני האדם, למה חוקר ליבות וכליות זקוק לנסות את בריותיו? מהדהדת בכל עוז לאורך כל הדורות. על תשובת הקב"ה, עפ"י המדרש, "להודיע לאומות העולם שלא על חנם בחרתי בך", היינו לפרסם את הצדיקים בעולם ולהצדיק את בחירתו בהם, אפשר שחלק מהצדיקים יאמרו: אל תנסה ואל תודיע, על משקל החכמים שהתייסרו בייסורים ואמרו: "לא הם ולא שכרם" (ברכות ה ע"ב). ראה גם פירוש רד"ק בראשית כב א, שמבוססים על מדרש זה: "וענין הנסיון קשה מאד לספרו על האל, כי הוא חוקר לב ומבין כליות וידע כי אברהם יעשה מצותו. ואם להודיע לבני עולם הנה לא היה שם בעת העקדה אלא אברהם ובנו יצחק, כי אפילו נעריו שהלכו עמו לא ידעו בזה הדבר, ומי הודיע דבר זה לעולם? ואפילו היה הוא מספר מי מאמין לו?" ותשובתו היא שהנסיון הזה: "לא נעשה לאותם הדורות, אלא לדורות הבאים המאמינים בתורה שכתב משה רבינו מפי האל ובספוריה שיראו עד היכן הגיע אהבת אברהם לאל; וילמדו ממנה לאהבה את ה' בכל לבבם ובכל נפשם". גם אחרי הסבר זה, והסברים רבים אחרים על העקדה, נראה ששאלת אברהם עודה מנסרת בחלל העולם. ראה דברינו על העקדה [אזנה קול](#) [אתה שומע](#).

²⁰ לעומת אברהם שקובל על הניסיון שהועמד בו וטוען שהקב"ה לא צריך לעשות ניסיונות כאלה בשביל לדעת מה בלבו הפנימי של האדם, בא דוד ומבקש להעמידו בניסיון ואומר לקב"ה: בחנני ונסני. זה דוד שנוול מבחינת הלב לטובה של בנות לוט שהזכרנו לעיל. וסופו שהוא נכשל בעוון בת שבע (ובהמשך גם בדמי אוריה) ומתחרט ומבין שלא עמד בבחינת הלב ובניסיון והלוואי שהיה שם מחסום לפיו ולא היה מבקש שיעמידו אותו בניסיון. ראה הודאתו של דוד שמבין שטעה במדרש תהלים (שחר טוב; בובר) מזמור יז: "בחנת לבי פקדת לילה. לפי שאמר דוד בחנני ה' ונסני (תהלים כו ב), אמר לו הקב"ה: אין אתה יכול לעמוד. אמר לו: יכול אני לעמוד. לא עשה מעט, עד שבחנו הקב"ה ולא עמד בה. בא לימוט והתחיל צווח ואמר: תמוך אשורי במעגלותיך בל נמוטו פעמי (תהלים יז ה). אמר לו הקב"ה: ולא אמרתי לך שאין אתה יכול לעמוד? לפיכך אמר דוד: אני קראתיך כי תענני אל (שם ו). רה גם מדרש תהלים (שחר טוב; בובר) מזמור כו: "בחנני ה' ונסני. נסני כאברהם, דכתיב והאלהים נסה את אברהם (בראשית כב א), ועמד בניסיונותיו, נסני כיצחק, שנתנסה וכו' ". בצירוף שני המקרים האלה: אברהם ודוד, אפשר לומר שהקב"ה בוחן כליות ולב ויודע את מי אפשר להעמיד בניסיון ואת מי לא (ובאיזה רגע לעצור את הניסיון או ללכת איתו עד הסוף). ראה המשל על הקנקנים החלשים והחזקים או הפשתן הרע והטוב בבראשית רבה לב ג. ומכאן האמונה הרווחת שדווקא הצדיקים מועמדים בניסיונות. ואף אל פי כן אנו מבקשים בכל יום: "ואל תביאנו לידי ניסיון ולידי ביזיון". כאברהם ולא כדוד.

מסכת גיטין דף פט עמוד ב

ההיא שיצא עליה קול שהתקדשה לקטן הנראה כגדול, אמר לו רב מרדכי לרב אשי: הוה עובדא,²¹ ואמרו: עדיין לא הגיע לפלגות ראובן, שנאמר: "לפלגות ראובן גדולים חקרי לב".²²

מדרש אגדה (בובר) שמות פרשת יתרו פרק יט סימן ח

"וישב משה את דברי העם" - השיבם בדברים המשבבין את לבם: דבר אחר: "וישב משה" - היה ראוי לומר: "ויגד משה את דברי העם אל ה'". שלא מצינו הגיד לעם מה שיאמר לו הקב"ה. אמרו לו ישראל: אין אנו רוצים. והיה משה מתיירא לומר להקב"ה שיאמר לו פעם אחרת: "והם לא יאמינו לי", שלא ילקה בצרעת כמו שלקה בסנה. והיינו דאמר אינשי: דנכית ליה חויה, מחבלא מדחיל.²³ השיב לו הקב"ה: אני יודע מה שאתה רוצה לומר: "בעבור ישמע העם בדברי עמך". השיב משה לפני הקב"ה ואמר: ריבון העולמים יתברך ויתעלה שבחך וזכרך שאתה חוקר לבות וכליות ויודע הנסתרות ידעת מה שיש בלב עבדך. אותו השעה הגיד לו דברי העם, הדא הוא דכתיב: "ויגד משה את דברי העם אל ה'".²⁴

תהלים פרק קלט, פסוקים א-ד

למַנצֵחַ לְדוֹד מִזְמוֹר ה' חֲקָרְתִּי וְתַדַּע:
אֶתָּה גִדַּעְתָּ שְׁבִיטִי וְקוֹמִי בְּנֶתֶחַ לְרַעִי מִרְחוֹק:
אֶרְחִי וְרַבְעִי זָרִיתִי וְכָל דָּרְכֵי הַסִּפְנֵיתָה:
כִּי אֵין מָלָה בְּלִשׁוֹנִי הֵן ה' גִּדַּעְתָּ כָּלָה.²⁵

סיום ההפטרה, ירמיהו יז יד

רַפְּאֵנִי ה' וְאַרְפָּא הוֹשִׁיעֵנִי וְאַנְשֵׁעָה כִּי תִהְיֶה לְתִי אֶתָּה.²⁶

שבת שלום,

חזק חזק ונתחזק

מחלקי המים

²¹ היה מקרה כזה, שיצא קול על נערה שהתקדשה לילד קטן אבל מגודל ונראה כגדול. האם חוששים למקרה כזה?
²² הגמרא מביאה אסמכתא מהפסוק בשירת דבורה לכך שלילד קטן אין חקרי לב ולפיכך אין לחשוש לקידושין שעשה ילד קטן או לשמועה על מקרה כזה (ולהזדקק לגט מספק). אפשר שזו רק אסמכתא, בוודאי לא פשט הפסוק, אבל נראה שאפשר ללמוד מכאן שבחינת כליות ולב ע"י הקב"ה היא רק למי שיש לו 'חקרי לב'. את התמימות של ילד קטן שעדיין אין לו 'חקרי או חקרי לב' אין מה לבחון ולחקור. לבם של ילדים הוא פשוט וישר. כשאדם נעשה בוגר, מתחיל לבו לחקור ולחקוק (להיחקק), מה שנותן לו מצד אחד את הבגרות ואת כושר ההחלטה (לקנות קניין, ללמוד, לשאת אישה), אבל גם את נפתולי הלב והדברים שהולכים ונחקקים בו במהלך החיים. או אז גם מתערב 'תוכן לבות' ומפשפש בצפונות לבו.

²³ מי שנישך בנחש מפחד מהחבל.
²⁴ מדרש זה קשה קצת להבינו, בפרט בקטע ממה משה בדיוק מתיירא ומה הוא מסתיר מהקב"ה. מה הם הדברים הקשים שמשה אמר לעם שעליהם הם אומרים: "אין אנו רוצים"? יש לקרוא את פסוקים א-ט של פרק יט בספר שמות ולכוון את דברי המדרש. אולי תשובת העם הקצרה: "נעשה" - בלי "ונשמע", בלי התייחסות לדברי הקב"ה הנלבבים בפסוקים ג-ו היא המפתח להבנת המדרש. אך נראה שאת עיקר הדברים ומה שנוגע לעניינינו אנו יכולים להבין. משה כבר נכווה פעם בידי הקב"ה על שאמר דברים לא טובים על עם ישראל: "והם לא יאמינו לי כי יאמרו לא נראה אליך ה'". לפיכך הוא פונה לקב"ה במילות הקדמה: אתה שאתה חוקר לב וכליות הרי יודע מה שיש לי בעצם לומר לך, ומשיג ריצוי באופן זה. עכשיו נוכל לערוך את "אתה בוחן לבבות" של אברהם, מול זה של משה ומול זה של דוד. כל אחד יעשה השוואה משולשת זו כרוחו וכבחינת לבבו וכליותיו הטובים עליו.

²⁵ גם פרק זה בתהלים נדרש על דוד שביקש שייחקר ויבחן ולאחר שהבין את מגבלות כוחו, חיבר את הפרק הזה, עליו אומר אבן עזרא: "זה המזמור נכבד מאוד בדרכי השם ואין באלה החמשה ספרים מזמור כמוהו וכפי בינת אדם בדרכי השם ודרכי הנשמה יתבונן בטעמיו". ורד"ק מחבר אותו לנושא שלנו: "חקרתני ותדע. חקרת לבבי וידעת אותו, כמו שנאמר (ירמיה יז, י): אני ה' חוקר לב ובוחן כליות". ראה המשך הפרק שם בפסוקים הבאמת מיוחדים: "פליאה ידעת ממני נשגבה לא אוכל לה / אנה אלף מרוחק ואנה מפניך אברך / אם אסק שמים שם אתה ואציעה שאול הנד / אשא כנפי שחר אשכנה באחרית ים / גם שם ידך תנחני ותאחזני ימינך / ואמר אך חשך ישופני ולילה אור בעדני / גם חשך לא יחשיך ממך ולילה כיום יאיר פחשיכה כאורה / כי אתה קניית כליתי תסגני בגטון אמי / אוֹדֶךָ על כי נוראות נפילתי נפלאים מעשיך ונפשי ידעת מאד".

²⁶ ראה מכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דויהי פרשה ה: "הקב"ה רופא הוא לכל באי העולם, שנאמר: כי אני ה' רופאך ואומר: רפאני ה' וארפא הושיעני ואושע (ירמיה יז יד), ואומר: שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם (ירמיה ג כב). בוא וראה רפואתו של הקדוש ברוך הוא אינה כרפואת בשר ודם רפואת בשר ודם במה שהוא מכה אינו מרפא אלא מכה באזמל ומרפא ברטייה אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן אלא במה שהוא מכה הוא מרפא". לרפואת כל חולי ישראל וכל "באי עולם" באשר הם שם.